

UDC: 159.924.24

DOI: 10.34671/SCH.BSR.2020.0404.0007

КРЕАТИВНОСТ И ПРОЦЪФТЯВАНЕ: ЛИЧНОСТНА ДИНАМИКА В ЗРЯЛА ВЪЗРАСТ

© 2020

Герева Магдалена Милкова, докторант

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

(4000, България, Пловдив, ул. „Фр. Ж. Кюри“, №7, e-mail: promianatavteb@yahoo.com)

Анотация. В статията се анализират индикатори за креативност в психологичния тип и тяхната връзка със степента на творческа мотивация и процъфтяване. Творческата мотивация се разглежда в контекста на структурата на личността и благополучието като показател за позитивно развитие в зрелостта. Многогодишни изследвания в това направление свидетелстват, че творческото поведение е резултат от комбинацията на присъщи качества и способности, психични структури и вътрешни процеси, и е следствие от динамично развиващия се мотивационен профил на личността: скала на потребностите, мотивацията за постижения, индивидуални и колективни нагласи и ценностна система. Целта на предстоящото изследване е да се проучат взаимовръзките на креативността и творческата мотивация като фактор за постигане на психично благополучие и процъфтяване, както и тяхната сила при различни психологични типове. Независимо от това, че са заложили в индивидуалното развитие от най-ранна възраст, изследването се фокусира върху динамиката и осмислянето на тези явления през зрелостта, когато личността решава комплексни задачи - преодоляване на личностни кризи, разгръщане на творческия потенциал или отключване на процеси на дълбинна трансформация.

Ключови думи: Творческа мотивация, процъфтяване, креативност, MBTI, психологичен тип, Ото Ранк, Пол Торанс, Карл Юнг

CREATIVITY AND FLOURISHING: PERSONAL DYNAMICS IN ADULTHOOD

© 2020

Gereva Magdalena Milkova, Ph.D student

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

(4000, Bulgaria, Plovdiv, Fr. J. Curie Str., 7, e-mail: promianatavteb@yahoo.com)

Abstract. The article analyzes indicators of creativity in the psychological type and their relationship with the degree of creative motivation and flourishing. Creative motivation is seen in the context of personality structure and well-being as an indicator of positive development in adulthood. Many years of research in this area show that creative behavior results in a combination of inherent qualities and abilities, mental structures and internal processes, and is a consequence of the individual motivation dynamics: scale of needs, motivation for achievement, individual and collective attitudes, and value system. The aim of the forthcoming research is to explore the interrelationships between creativity and creative motivation as a factor for achieving mental well-being and flourishing, as well as their level within different psychological types. Despite the fact that they are embedded in the individual development from an early age, the study focuses on the dynamics and understanding of these phenomena in adulthood, when the person solves complex tasks - overcoming personal crises, developing creative potential or unlocking deep inner transformation.

Keywords: Creative motivation, flourishing, creativity, MBTI, psychological types, Otto Rank, Paul Torrance, Carl Jung

ТВОРЧЕСТВО И ПРОЦВЕТАНИЕ: ЛИЧНОСТНАЯ ДИНАМИКА У ВЗРОСЛЫХ

© 2020

Герева Магдалена Милкова, докторант

Пловдивский университет „Паисий Хилендарский“

(4000, Болгария, Пловдив, ул. „Фр. Ж. Кюри“, №7, e-mail: promianatavteb@yahoo.com)

Аннотация. В статье анализируются показатели креативности психологического типа и их взаимосвязь со степенью творческой мотивации и благополучия. Творческая мотивация рассматривается в контексте структуры личности и благополучия как фактор позитивного развития у взрослых. Многолетние исследования в этой области показывают, что творческое поведение является результатом сочетания врожденных качеств и способностей, психических структур и внутренних процессов, а также является следствием динамики личностной мотивации: шкала потребностей, мотивации к достижению, индивидуальных и коллективных установок и системы ценностей. Целью предстоящего исследования является изучение взаимосвязи между творчеством и творческой мотивацией как фактором достижения психического благополучия и процветания, а также их уровень при разных психологических типах. Несмотря на то, что они заложены в индивидуальном развитии с раннего возраста, исследование сосредоточено на динамике и понимании этих явлений в зрелом возрасте, когда человек решает более сложные задачи - преодоление внутренних кризисов, развитие творческого потенциала или отключение процессов глубокой трансформации.

Ключевые слова: Творческая мотивация, процветание, творчество, MBTI, психологический тип, Ото Ранк, Пол Торренс, Карл Юнг

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯТ ПРОБЛЕМ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

1. Креативност

Конструктът „креативност“ има многомерна природа, а личностните характеристики на креативния индивид - комплексно детерминирани. Изследователският интерес върху многофакторната основа на креативността се развива в различни направления: някои, по-нови, са свързани със създаването на системни модели, други – с изследвания на мотивационната сфера, трети – със структурата на личността и измерения на психологичния тип, четвърти се ориентират към креативността и

благополучието като свързани феномени, отнасящи се до социални представи, нагласи и взаимоотношения със средата.

В центъра на психологически изследвания върху характеристики на творческата личност попадат и тези, които се стремят да идентифицират тенденции в индивидуално-психологически или социален контекст. Дълбоката взаимна обвързаност на тези две нива на функциониране в зряла възраст налага да търсим пресечните им точки в една динамична личностна матрица, която развива и свои вътрешни центробежни сили.

Особеностите на креативността като психичен фено-

мен се анализира в контекста на личностната структура, където се откриват индикатори за творческо развитие. Индивидът постига състоянието на процъфтяване, когато присъщи качества и способности се динамизират от мотивационен компонент, но и реално положени усилия и стремеж към върхова реализация в социалното пространство. Съвременните условия на живот разкриват предизвикателства, които предполагат изследвания върху пластичността на темперамента, дивергентното мислене или неконвенционални пътища за реализация на вътрешния потенциал. Дали и къде се срещат творчеството и процъфтяването, как се осъществява този механизъм на взаимодействие, на територията на кои личностни пластове се активира потребността от самоактуализация в ранна зряла възраст? Освен мотивацията, нужна ли е и силна творческа воля за реализация на заложените; може ли нагласата към евидемония да помогне на интроверта да преживее истинско процъфтяване? Тези и други въпроси търсят отговори чрез нови проучвания на зависимости, възникнали от многообразието на възможности едновременно за реализация, но и за преодоляване на колебанията в индивидуално-психологически и социален аспект [1],[2].

Въпросът *какво всъщност мотивира разгръщането на творческата същност на индивида*, предполага наличие на дълбинен анализ. Редица изследователи в това направление свидетелстват, че творческото поведение е резултат от комбинацията на присъщи качества и способности, психични структури и вътрешни процеси, и е следствие от динамично развиващия се мотивационен профил на личността: скала на потребностите, мотивацията за постижения, индивидуални нагласи и ценностна система [3],[16].

Един от най-ранните изследователи на креативността - Ото Ранк [4], я определя като вътрешен, духовен и волеви принцип, детерминиращ творческата изява. Той вижда ролята на универсалната духовна същност, като първооснова за разгръщане на творческия процес, като автентичен волеви заряд на личността, позволяващ да се манифестират индивидуално-колективните пластове на живота. Енциклопедичният поглед на Ранк, формиран в следствие на дълбинно осмисляне на античността, интегрира в себе си всеобхватен културно-антропологичен контекст - според него всеки личностно значим акт на творческа воля се конституира в рамките на конкретен артистичен стил, епоха или вид изкуство.

Неоспорим е приносът и на големия руски учен Л.С. Виготски [5], известен в някои кръгове и с т.нар. „културно-историческа“ теория. Изключително добре приет от американската психологическа школа и някои свои съвременници в Съветска Русия, той анализира въздействието на изкуството върху човека през призмата на познавателната и емоционалната сфера с термините възприятие, познание или катарзис. Благодарение на силното влияние на Виготски в научните среди през годините на конструиране на модерната психологична теория, на бял свят се появяват концепции за креативното мислене, определящи го не само като процес, но и като предпоставка за разгръщането на дълготрайна творческа продуктивност.

Значителна част от психологическите изследвания върху създаването на творчески постижения са посветени на мотивацията на личността. Някои от тях – напр. клиентоцентричния подход, разглеждат творческото поведение като заложено в човешката природа и достигащо висши етапи на самоактуализация в хода на жизнения път. Друга група се ориентира към емпирични проучвания върху индивидуалните различия, изследвайки корелации на креативността с нагласи към неопределеност, пари, власт, социалното признание или locus на контрола. Трета група подхожда към тази област индуктивно - предварително формулирани отличителни белези на творческата личност в последствие се идентифицират като налични предиктори за развитието на

креативни нагласи и поведение.

В този контекст отличаваме приноса на Карл Юнг [6], който формулира своята теория за психологическите типове и процеса на индивидуация, протичащ с присъщите си рационални и ирационални тенденции. Юнг извежда типологията си като изтъква важността на процесите на безсъзнателното и овладяването на сянката. Последвали проучвания и анализи осветляват експериментални данни върху природата на интуицията като един от факторите на подсъзнанието, свързан с изявата на творчески способности. Високите стойности по тази скала във въпросника MBTI [7],[13] корелират положително с резултати от тестове за изследване на творческо мислене и поведение, което допълнително стимулира използването на методиката в проучвания върху индивидуалните различия и креативността.

2. Благополучие и процъфтяване

Благополучието е конструкт, свързан с оптималното преживяване и функциониране на личността. През последните десетилетия, изследванията в тази област протичат в две направления: хедонистичния подход, който се фокусира върху щастието и дефинира благополучието в термините на постигането на удоволствие и избягване на болката, и евидемоничния подход, който насочва търсенията към намирането на смисъл и себerealизация, дефинирайки благополучието в зависимост от степента на пълноценна изява на личностния потенциал [8].

Болшинството изследвания поставят процъфтяването на личността в горния край на спектъра на психичното здраве, разглеждайки го като полярна противоположност на психичните разстройства. Индивидите, които процъфтяват (т.е., имат високо равнище на субективно психично благополучие), работят продуктивно, учат ефективно, имат по-добри взаимоотношения, по-вероятно е да допринасят за своите общности, имат по-добро здраве и по-голяма очаквана продължителност на живота.

Модел с повече дименсии на процъфтяването предлага Кийс [9]. Той отчита позитивния афект, психичното благополучие (измервано с теста на Риф и включващо себеприемане, позитивни взаимоотношения, личностно израстване, смисъл на живота, управление на средата, автономия) и социалното благополучие, измервано със скалите социално приемане, социална актуализация, социален принос, социална кохерентност и социална интеграция.

Моделирането на изследвания върху свързани конструкти позволява да се открият корелации засягащи дълбинната природа на благополучието, неговите корени и предиктори, както и екстраполациите му в различните фази на живота или с оглед на културни различия. В хармония с определението за креативността като способност да се генерират нови и оригинални идеи е себесъзнаването в различни области на изкуствата и науката и позитивните развития на житейската перспектива. Приближаването на двата конструкта в обща хипотеза е добра основа за приложни проучвания в области, предразполагащи индивидите към развитие и процъфтяване. Така се поражда предпоставката, според която можем да изследваме креативността едновременно като присъща нагласа, вътрешна мотивация и способност на индивида за трайно и дълготрайно обвързване с творчески процес, обективизиращ се в полза на благоденствието на социалната група или обществото.

Разкриването на факторите стимулиращи тези зависимости и тенденции ще разширят базата за нови проучвания в множество сектори – когнитивната психология, психологията на развитието, педагогическата психология и образованието, психотерапията и арт терапията, психологията на изкуството, културологията и др.

ПОТРЕБНОСТИ И РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

През последните десетилетия, въпросите на благополучието са сред най-изследваните в психологията.

Позитивната психология се превърна в лице на науката психология и преобръна редица обществени нагласи и ценности – както на индивидуално, така и на колективно ниво. Към днешна дата, това изследователско направление е съставна част и приоритет на образователните и приложни обществени системи. Ето защо е изключително важно в бъдещи научни проекти да се отчитат взаимно преплиташите се тенденции в проявяването и активирането на творческия потенциал на личността за щастлив и пълноценен живот. Натрупаните данни за същността на психологичните типове, операционализирани от Майерс и Бригс, креативността, мотивацията за творчество и процъфтяването, могат да се интерпретират като своеобразен синтез в последващо изследване на механизмите в тяхното функциониране.

Огромна заслуга за ранните теоретични интерпретации върху мотивацията за творчество имат психоаналитичната парадигма и хуманистичната психология с център самоактуализиращата се личност. Един от стълбовете на психоанализа е взаимодействието на създаването и несъзнаването в човешката психика, и именно върху тази основа се развиват изследванията на Изабела Майерс и Катерина Бригс, които доразвиват психологичните типове на Юнг в разширена концептуална рамка [10].

Според Пол Торанс [11] творческото поведение е резултат от положителна корелация между високо равнище на развитие на творчески способности със съответни умения и компетентност в определена област и висока творческа мотивация. В своите изследвания той извежда тенденции в развитието на личността, които са свързани със склонност към засилен интелектуална дейност, абстрактни разсъждения, разрешаване на проблеми на умствено равнище, способност за продължителни и постоянни усилия, загриженост към другите, интроспективна насоченост и силен интерес към самоанализ.

В изследването на българските психолози Евдокия Христова, Ева Папазова и Елиана Пенчева [12] са разглеждани различни модели на когнитивния стил в рамките на когнитивното направление и теорията за психологичните типове на Карл Юнг. Те разкриват връзката между когнитивния стил и психологичния тип съгласно класификацията на Майерс-Бригс [13] като извеждат от емпиричните данни извода, че когнитивния стил е един от аспектите на психологичния тип.

От друга страна, Таир и Попова [14] работят върху фактора ценностна система по отношение на процъфтяването. Те изследват функционалните ценности като важен мотивационен комплекс, който предопределя или пречи на изживяването на процъфтяването. Според тях са налице слаби до умерени позитивни връзки между функционалните ценности и благополучието; по-високи са зависимостите на функционалните ценности и процъфтяването, а ценностите свързани с взаимоотношенията и надличностни категории (красота, знание, зрялост) в доста по-голяма степен определят психосоциалното благополучие и процъфтяване на индивида.

Доц. Желязкова-Койнова [15] адаптира за българска популация скалата за процъфтяване на Динър, разкривайки, получените резултати не се влияят от възрастовия период, което се потвърждава чрез комплекс от изследвани фактори. Процъфтяването се разгръща с пълна сила през периода на зрелостта, което означава, че би било интересно тази динамика да се наблюдава във връзка и с други показатели. Тя показва също така и значими различия по отношение на пола, като данните показват по-голяма степен на процъфтяване при жените, отколкото при мъжете.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ ДУМИ

Основният проблем, върху който планираното изследване хвърля светлина е комплексно обусловената природа на зависимостта между даден психологичен тип, силата на творческата мотивация и степента на процъфтяване, идентифицирани в проучване на лица в зряла възраст. Очертаната научна област се съотнася и с теми

от социално-психологическия спектър, което налага специфичен подход. Концепцията на експерименталното изследване предполага комбинация от инструменти, осигуряващи данни от зависимости между параметри на психологичния тип и тяхната корелация с творческата мотивация и процъфтяването, интерпретирани чрез няколко нива на анализ.

Досегашната практика в областта на психотерапията и арт-терапията ще се обогати с техники, насочени към отключване на творческия потенциал на личността и развитието на креативни взаимодействия, включително между терапевт и клиент в периода на целителния контакт. Емпиричното изследване ще даде храна за изследвания във всички приложни области на психологията и социалните науки, във всички науки за човека и обществото, които работят за тяхното благополучие и прогрес както на индивидуално, така и на макро ниво. По този начин ще се акцентира не само върху приноса на психологията за аналитичното претълкуване на обществените процеси, но и на нейната ключова роля при мултидисциплинарни проучвания на социо-културния контекст в теорията за развитието. Комплексният поглед върху теорията и психотерапевтичния метод на Ото Ранк [17] ще отвори и възможните бъдещи екстраполации на това знание в социалната и консултантната практика.

СПИСЪК НА ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Стойчева, К. (1997). Мотивация за творческа дейност. Юбилеен сборник на Института по психология на БАН, 2, 18-23.
2. Стойчева, К. (1994). Личностни характеристики на творческото развитие. Педагогика, 3, 3-18.
3. Стойчева, К., Щетински, Д., Попова, К. (2008). Скала за творческа мотивация на Пол Торанс: Надеждност и конструкт валидност на българската форма. Психологични изследвания, 1, 215-230.
4. Rank, O. (1989). Art and artist. New York: W.W. Norton.
5. Выготский, Л. (1987). Психология искусства. Москва: Педагогика
6. Юнг, К. (1991). Архетип и символ. Москва: Ренессанс
7. Myers, I. (1978). Myers-Briggs Type Indicator. Palo Alto, CA, Consulting Psychologists' Press.
8. Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2009). New measures of well-being: Flourishing and Positive and Negative Feelings. Social Indicators Research Series, 39. doi: 10.1007/978-90-481-2354-4
9. Ryff, Carol & Keyes, Corey. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. Journal of personality and social psychology, 69, 719-27. doi:10.1037/0022-3514.69.4.719.
10. Myers, I., M. McCauley, N. Quenk, A. Hammer (1998). MBTI manual. A guide to the development and use of the Myers-Briggs type indicator. (3rd edition). Palo Alto, CA Consulting Psychologists Press.
11. Torrance, P. (1990) Creative motivation Scale: Norms Technical Manual. University of Georgia, Torrance Center for Creative Studies
12. Христова-Славчева, Е., Папазова, Е., Пенчева, Е. (2010). Когнитивен стил и психологичен тип. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, философски факултет, Книга Психология, 9, 37-62.
13. Русинова, А. (1992). Адаптация на методиката MBTI за български условия. Българско списание по психология, 3, 74-82.
14. Таир, Е., Попова, К. (2017). Функционалните ценности като фактори за психично благополучие. Психологични изследвания, 20(2), 287-300.
15. Желязкова-Койнова, Ж. Българска адаптация на скалата за изследване на процъфтяването (Flourishing scale, Diener et al., 2010). Сборник научни доклади от Седми национален конгрес по психология – дигитално рецензирано издание, ISBN: 978-954-91472-9-2, Професионален център ЛМ ЕООД, 2014, 399-407.
16. Стойчева, К., Щетински, Д., Попова, К. (2006). Указания за работа с българската адаптация на скалата за творческа мотивация на Пол Торанс при възрастни и деца (ТМ-В-2 и ТМ-Д-2). София: Институт по психология на БАН.
17. Rank, O. (1978). Truth and reality: The central statement of Rank's ideas. New York: W.W. Norton.

The article was received by the editors 17.09.2020

The article was accepted for publication 27.11.2020